

JÄMTÖN

Detta blir en liten sammanställning av livet i Jämtön från 1700-talet och fram till våra dagar. Det är framför allt de omdaningar som skett genom skiftesreformer som det flesta byar genomgått, men även genom gamla handlingar, berättelser och släktforskning som jag här försöker ge en bild av hur man levde och verkade.

Befolkningsökningen i Jämtön under åren efter 1500-talets skattläggning var ej av någon större omfattning. I början av 1700-talet var det i stället en minskning vilket kan bero på sjukdomar som härjade samt även soldatutskrivningar som skett vid de pågående krigen. Det var under Karl den XI regeringstid som det s.k. indelningsverket infördes. Det innebar att byarna skulle ta emot och se till att de indelta soldaterna skulle erhålla mark för att kunna bosätta sig och livnära sig i samhället.

Antalet bönder ökade så småningom i byn, och det uppstod nya brukade områden av åker, äng och bruksvallar. Skogsmarken räknades av naturliga skäl inte lika värdefull som den odlade jorden. Den användes som en resurs vid byggande av bostäder och ekonomibyggnader samt naturligtvis för vedbrand. Bebyggelsen var koncentrerad till en "kärna" av byn där alla hade sina bostäder och ladugårdar. Ägospridningen var också stor och man kunde äga mark på många olika ställen med relativt små lotter. Detta var naturligtvis ett stort problem särskilt vid slåttern. Eftersom det inte var avsatt några samfälliga vägar, uppstod många gånger irritation och ovänskap då man skulle ta sig till sina ägor och av den anledningen var tvungen att färdas över annans mark. Den typen av bebyggelsen kallades Tegskifte.

Från myndighetshäll var man klar över att något måste göras för att förbättra förhållandena för befolkningen och särskilt då bönderna. År 1749 fastställdes en ny jordbruksreform, Storskifte. Att genomföra den i en by skulle innebära att man bildade större sammanhängande skiften, vilket också innebar en betydligt bättre arrondering. För Jämtöns del var denna reform inte aktuell under 1700-talet.

År 1786 fastställdes däremot en byaordning för Jämtö by vid Råneå tingslag. Den kom att lyda enligt följande:

Vid laga hösttinget med Råneå tingslag den 15 oktober 1788 ingavs och stadsfästes byaordning gällande för byamännen tillhörande Jämtö by inom Råneå Socken.

Författningen föreskrev till en början, att en av grannarna varje år borde vara ålderman. Denna hade att utfärda kallelse till byastämman, till vilken byamännen hade att infinna sig. Skulle någon utan förfall vara frånvarande belades detta med ett ansenligt vite "sådan den vällovlige Häradsrätten täcktes förelägga"

I byastämman borde byamännen överenskomma om viss dag varje år då höbärgningen skulle börjas. Böter stadgades för var och en som påbörjade skörden utan byamännens samtycke. Det gavs dock undantag från denna bestämmelse nämligen om dödsfall eller andra omständigheter skulle inträffa som föranlät någon

att börja skörden någon dag tidigare än som överenskommit mellan grannarna. Alderman hade att ta hänsyn till och medgiva undantag. Ingen byaman fick vid ett anseeligt vites utsättande till någon utom byn bortlega sina kvarnar vid kvarnstället i Afva bäcken.

Varje höst borde av byamännen och ålderman hållas syn på alla byns gärdesgårdar så tidigt att stakning därefter kunde ske. Befunnes någons del av gärdesgården bristfällig, skulle den genast nedhuggas, och vore den icke uppgärdad nästkommande vår belades ägaren med vite. Vite utdömdes även för den som höll sig undan från något arbete som byamännen överenskommit att samfällt förrätta.

Byamännen förbundo sig vid vite att utmärka alla byns allmänna vägar så snart de av åldermannen blivit därvid tillsagda. Åldermannen ägde övervaka att gärdesgårdar och led vårtiden hölls stängda i god tid, så att inga kreatur insläpptes vare sig på åker eller äng.

Ålderman och byamännen i övrigt skulle tillse att ingen soldat eller inhyses man togo tjärdal, lade kolved eller hägnade byns utgrundningar utan byamännens gemensamma samtycke.

Byaordningen är dagtecknad av den 4 oktober 1788 och underskriven av samtliga byamän Tingsrätten som fann att byaordningen befrämjade ordning och skick emellan byamännen i Jämtö by prövade skäligt att densamma "till efttyerrättelse i framtiden gilla och stadfästa" och utsattes därtill ett vite av en riksdaler, hvar till den utom böter och skadans ersättning efter lag sig förfallen gör som emot ovannämnda byaordning bryter.

Resolutionen är på tingsrättens vägnar underskriven av Gustaf Ekman.

Denna byaordning, som lite krångligt författats, verkar ju för oss idag både detaljerad och samtidigt lite hotfull. Man får dock komma ihåg att den tiden var varje gräs- eller kornax- knippe värdefull för försörjningen. Att hålla en ordentlig ordning i byarna var mycket viktigt, särskilt när man hade sina hävdade ägor på många ställen.

Avvittring år 1793-1794

Avvittring var en form av förrättning som från början användes för bestämning av gränser mellan byar men framför allt mellan kronomark i t.ex fjällvärlden och den befolkning som etablerat sig där. I detta fall var det fråga om beskattningen i Jämtö by. I detta fall var det inte frågan om arealer av mark, utan om hur många djur som man födde upp. För att ta del av handlingarna se bifogade bilaga o form av gamla arkivhandlingar.

Storskifte 1825-1827

Denna skiftesreform som beslutades om av myndigheterna år 1749 var ett steg mot en förbättring av böndernas villkor på så sätt att arronderingen/avkastningen av sina ägor blev betydligt bättre. Ansökan om att genomföra storskifte kunde göras av någon av byamännen med mantal i sin hemby. Jämtön ansökte om att genomföra denna förrättning, och år 1825 till 1827 genomfördes denna också.

Det var ett omfattande arbete som innebar att all mark inom Jämtöns skifteslag upp-

mättes både i areal och uppskattningsinnehåll. Slutresultatet blev att man sammanförde mark till större skiften, vilket innebar ett betydligt bättre brukande av sina ägor. Hur mycket mark som tilldelades varje markägare berodde på hur mycket han eller hon hade hävdad och vilken avkastning som blev på den hävdade marken. Det här var ju verkligen ett steg framåt i utvecklingen av jordbruket. Denna storskiftesförrättning som alltså genomfördes mellan åren 1825 – 1827 fastställdes dock aldrig. Orsaken till detta är oklar, men kan möjligtvis bero på vissa oklarheter i förrättningen

Det fanns vissa delar av denna skiftesreform som var ofullständig och behövdes kompletteras. Av den anledningen tillkom en ny skiftesreform år 1828 under namnet

Laga Skifte

Denna skiftesreform följde i stort sett Storskiftets intentioner, men det fanns en del viktiga kompletteringar som gjort att den idag räknas som en grund vid förrättningar i dag. Vid Laga skifte togs beslut om många olika samfälligheter i byn, t.ex samfällda vägar, kvarnplats, grus och sandtag, samf. Skogsmark, fåbodplatser, båtplatser vattenområden m.m.

Ett annat viktigt beslut var utflyttningskrav på markägare som erhållit sina ägor utanför själva bykärnan. De ålades att flytta sina byggnader till det nya gårdsskiftet och där etablera sig. De markägare som slapp att flytta ålades att med vissa dagsverk hjälpa de som måste flytta.

Laga skifte på Jämtön genomfördes i slutet av 1800-talet och fastställdes år 1892. Det var ett enormt arbete som låg bakom denna förrättning. All mark inom skifteslaget uppmättes, arealbestämde och graderades efter "godhetsklass".

Först gjordes en ägoförteckning över alla figurnummerade arealer, Nästa steg var att göra en hävdeförteckning av vad markägarna hävdade som sina ägor. Det tredje och beslutande var delningsbeskrivning. Denna delningsbeskrivning skulle också stämma överens med det uppskattade värdet enligt hävdeförteckningen för varje delägare. Kartor upprättades också på hela Jämtöns område, och det arkiverade resultatet av beskrivningar, avtal och överenskommelser omfattar för Jämtöns del tre cirka 6 cm tjocka böcker vardera.

Vi, som lever i en helt annan tid, har svårt att förstå hur man kunde genomföra dessa förrättningar. Man hade ju inga skriv-eller räknemaskiner, inga längdmättningsinstrument, ingen dator att dribbla med. Ändå gjorde man ett fantastiskt arbete ute på fältet och naturligtvis var det många synpunkter på fördelningen av mark och fastighetsgränser.

Som lantmätare var man tvungen att hålla en fast linje och stå för beslutet.

Naturligtvis uppstod tvister mot en del beslut av markägare. Det var ju en omfattande förändring som genomfördes, och man kunde också överklaga beslut till högre instans. Lantmätare räknades som en högre ståndsperson i klass med kyrkoherde, högre militär eller polismästare och hade därför ett krav på sig att åstadkomma en objektiv och rättvis förrättning. När det gäller ingående fastigheter, Mantal, ägare, gamla mått och vikt samt överenskommelser se bifogade handlingar.

Efter Laga Skiftets införande förändrades byn på många sätt. Den utflyttning som ålades delägare vars ägor omfattade skiften utanför bykärnan genomfördes och därigenom förändrades naturligtvis landskapsbilden på byn. Så här i efterhand kan vi konstatera att det blev en mycket positiv effekt för de allra flesta. Man fick sina ägor koncentrerade till ett mindre antal skiften, arronderingen (avkastningen) ökade och friheten att själva bestämma när man ville påbörja sin slåtter t.ex var mycket värt. De samfällda undantagen, vägar, kvarn, båtplats, fätåg och fäbodplatser var till stor fördel för sammanhållningen i byn

I denna förrättning behandlade man även soldatrotarna vilka är upptagna i skifteshandlingarna. De redovisas i den bifogade bilagan

Vid den tid då detta skifte genomfördes var till en början inte metersystemet genomfört. Det skedde på 1880-talet. Därför är mått och arealuppgifter i ett annat system. Arealer i denna förrättning är redovisat i Kvadratrevor och Stänger. Det var också vanligt att redovisa arealer i Tunmland och Kappland. Omvandling till metersystemet samt hektar, ar och kvadratmeter, se bifogade tabell.

I en bifogad bilaga finns omvandlingstabeller både för arealer, rymdmått och vikt.

Beslutet att byaålderman för byn skulle utses beslutades om vid Byaordningen år 1786. Vilka som varit byaålderman i Jämtön sedan Laga Skiftet år 1802 är följande:

Arvid Björk	1892-10-06 ---	1913-01-16
Ludvig Nilsson	1913-01-17 ---	1930-01-16
Arvid Sundberg	1930-01-17 ---	1944-03-16
Valter Johansson	1944-03-17 ---	1979-01-28
Sven-Olof Bergman	1979-01-29 ---	2012-02-12
Anders Karlsson	2012-02-13 ---	

Under slutet av 1800-talet ökade befolkningen kraftigt i förhållande till tidigare sekler. Skälet var naturligtvis beroende på att man nu kunde få en betydligt bättre avkastning från sina ägor samt att uppodla fler markområden.

Tjärbränning blev också en näring som anammades av många och vi har många bevis på detta genom att många tjärdalar minner om denna verksamhet. Sågverk startades upp 1880 i Jämtösund och den verksamheten upphörde 1928. År 1923 – 1957 var flottning efter Vitån en verksamhet som bedrevs vår – höst.

Det finns många aktiviteter som finns att berätta om, och det beskriver också förändringar av byn från ett jordbrukssamhälle till dagens datastyrd samhälle.